

Till
Konstitutionsutskottet

Inledning

I mitten av augusti 1994 återgavs i flera olika massmedier uppgifter om att statsminister Carl Bildt skulle ha bekräftat förekomsten av svenskt spionage mot Sovjetunionen på 1950-talet. Carl Bildt skulle enligt dessa uppgifter ha förklarat att en sovjetisk protestnote år 1957 om sådan verksamhet var befogad. De olika kommentarer som Carl Bildt härfter lämnat om uppgifterna har - sådana de återgivits i massmedia - varit dunkla och oklara. I en brevväxling med den socialdemokratiska partiordföranden Ingvar Carlsson med anledning av uppgifterna, har Carl Bildt endast hänvisat till ett regeringsbeslut den 25 mars 1993 om ersättning ex gratia av humanitära skäl till en f.d. estnisk motståndsmän.

Genom denna anmälan vill vi att konstitutionsutskottet söker bringa klarhet i saken.

Noteväxling år 1957 mellan Sovjetunionen och Sverige

I en note den 5 mars 1957 framförde Sovjetunionen anklagelser mot svenska myndigheter för att ha bedrivit subversiv (omstörtande) verksamhet mot Sovjetunionen. Det påstods att den svenska underrättelsetjänsten hade släppt ut ett större antal personer på sovjetiskt territorium i diversions- och spionagesyfte. I noten angavs att 14 personer (däribland en person som i den svenska översättningen angavs heta Evald Hallisk) hade arresterats och dömts för sådan verksamhet. Noten utmynnade i en protest mot den svenska verksamheten.

Med anledning av den sovjetiska noten förklarade Utrikesdepartementet att påståendet om subversiv verksamhet mot Sovjetunionen från svensk sida föll på sin egen orimlighet och att svenska myndigheter stod helt främmande för varje slags agentverksamhet i spionagesyfte på sovjetiskt territorium.

Den sovjetiska noten besvarades från svensk sida genom en note den 18 mars 1957. Där avvisades den sovjetiska protesten under hänvisning till Utrikesdepartementets tidigare förklaring.

I en note den 29 mars 1957 upprepades de sovjetiska anklagelserna. Den besvarades från svensk sida genom en note den 24 april 1957. Där bekräftade Utrikesdepartementet sina tidigare uttalanden om grundlösheten i de sovjetiska påståendena.

1994/95:KU30
Bilaga A 10.1

Uppgifter i massmedia

Efter utrikesnämndens sammanträde den 9 augusti 1994, som behandlade Berglingaffären och den svenska regeringens protest med anledning härav, gjorde enligt DN (940810) statsminister Carl Bildt vissa uttalanden för journalister. Enligt DN skulle Carl Bildt ha sagt att han vid samtal med ryssarna erkänt att Sverige tidigare bedrivit någon form av spionage mot ryssarna. Han hade i äldre dokument hittat ett fall från den gamla socialdemokratiska regeringens tid. Tage Erlander och Östen Undén hade under det kalla kriget blankt avvisat en sovjetisk protest mot svenskt spioneri riktat mot Sovjetunionen. Enligt DN hade Carl Bildt för ryssarna förklarat att de den gången hade haft rätt när de protesterade.

Liknande uppgifter återges av Sydsvenska Dagbladet den 15 augusti 1994 och av Arbetet den 16 augusti 1994. Enligt Arbetet skall Carl Bildt på tal om den sovjetiska protestnoten ha sagt till TT: "Både Tage Erlander och Östen Undén avvisade den kategoriskt, men den gången hade ryssarna rätt och svenskarna fel." Enligt Arbetet förklarade Carl Bildt att han lämnat ut uppgifter för att i sin tur få större öppenhet tillbaka från rysk sida. Till TT skall han enligt artikeln i Arbetet därvid ha sagt följande: "Jag förväntar mig en ny uppriktighet från rysk sida. De totala förnekanden som från vissa håll kommit, strider mot den anda av öppenhet och förtroende, som enligt min mening kan och skall finnas i relationerna mellan Sverige och det demokratiska Ryssland."

DN tog för sin del upp saken igen den 14 augusti 1994. Enligt tidningen skulle Carl Bildt i förtroliga samtal med ryssarna ha sagt: "Jo, ni hade rätt när ni protesterade. Vi hade fel, den gången." I tidningsartikeln anføres att detta skedde någon gång under det senaste året, sannolikt när Carl Bildt talade med utrikesminister Kozyrev eller ryske Stockholmsambassadören Grinevskij.

I Ekot klockan 12.30 den 14 augusti 1994 sändes en intervju med Carl Bildt. Reportern frågade: "Du har berättat om svenskt spionage i Sovjetunionen under 50-talet. Varför då?" Carl Bildt svarade: "Det finns ingen anledning att ha sekretess på sådant som inte behöver vara hemligt. Jag tycker att man i centrala utrikes- och säkerhetspolitiska sammanhang skall man ha vissa saker som är hemliga".

Ekots reporter konstaterade härefter att Carl Bildt alltså offentliggjort och bekräftat att Sverige sänt in 14 spioner för att bedriva underjordisk verksamhet mot Sovjet. Reportern frågade sig då varför Carl Bildt inte offentliggjort detta tidigare. Carl Bildt uttalade: "Nej, jag har gjort detta tidigare. Detta tror jag att jag redovisade på en presskonferens för ett och ett halvt år sedan. Sedan råkade jag påminna en journalist om det här om dagen. Och då skrev vederbörande i DN en större "story" om det. I och för sig är

det något jag har redovisat för ett och ett halvt år sedan. Det var föremål för en diplomatisk utväxling och har varit föremål för en del annat också."

1994/95:KU30
Bilaga A 10.1

Enligt en DN-artikel den 15 augusti 1994 bekräftade Carl Bildt uppgifterna såväl om svenskt spionage mot Sovjetunionen som att han medgivit att den sovjetiska protesten var berättigad. Enligt artikeln är det oklart vad Carl Bildt talat med ryssarna om och vad han avslöjat om svensk säkerhetspolitik. Enligt artikeln förklarade Carl Bildt att uppgifterna inte är nya och att han "tror" att han vid en presskonferens för ett och ett halvt år sedan sagt att Sovjetunionen hade rätt i sina anklagelser om 14 svenska spioner. "Det nya är bara att DN tar upp det nu", uppges Carl Bildt ha sagt. Enligt artikeln finns i DN:s och Expressens arkiv inga spår efter några tidigare offentliggöranden från Carl Bildts sida. Carl Bildt medgav enligt artikeln att han inte hade informerat oppositionen innan han lämnade uppgifterna.

I Ekot kl. 17.45 den 15 augusti 1994 anförde reportern att statsministern sagt att uppgifterna kan ha kommit upp i överläggningar med ryssarna men i sådana fall inte i Bildts egna samtal. Carl Bildt uttalade: "Inte i mina, men... det är möjligt att det har varit uppe i de mera historiska samtalen. Det har ju förts ganska vittsyftande historiska samtal om olika problem vi haft i relationerna på 1950-talet."

Enligt TT den 15 augusti 1994 har Carl Bildts presschef Lars Christiansson sagt att statsministern inte lämnat ut några hemliga uppgifter till Ryssland.

Vice statsministern Bengt Westerberg förklarade den 16 augusti 1994 för TT att saken inte har diskuterats i regeringen i hans närvaro.

Brevväxling mellan Carl Bildt och Ingvar Carlsson

Med anledning av kommentarer i massmedia från såväl Ingvar Carlsson som Pierre Schori skrev Carl Bildt den 15 augusti 1994 ett brev till Ingvar Carlsson. I brevet berör Carl Bildt inte frågan om huruvida han skulle ha bekräftat riktigheten av Sovjetunionens protestnote. Carl Bildt behandlar däremot frågan om ersättning till den f.d. estniske motståndsmannen Evald Hallisk.

Evald Hallisk yrkade ersättning från staten med 3 295 269 kr för ett uppdrag som han uppgav sig ha haft att för svensk räkning spionera mot Sovjetunionen i Baltikum år 1950. Han yrkade också ersättning med 1 820 000 kr för det lidande han fått utstå under tiden som frihetsberövad i sovjetisk fångenskap.

Regeringen avslog den 28 januari 1993 Hallisks ansökan med följande motivering.

"Av handlingarna framgår att Evald Hallisk under hösten år 1949 utbildades tillsammans med en annan estnisk flykting av en svensk organisation. Orsaken till detta var att Evald Hallisk avsåg att återvända till Estland som motståndsmän. Det framgår vidare att Evald Hallisk aldrig haft något

anställningsförhållande med försvarsmakten eller någon annan myndighet eller något uppdrag att mot ersättning fullgöra några uppgifter för svensk räkning. Någon rätt till ersättning föreligger därför inte."

I en ny skrivelse till regeringen yrkade Hallisk ersättning med 1 820 000 kr för det lidande han fått utstå under tiden som frihetsberövad.

Regeringen beslutade den 25 mars 1993 att "av humanitära skäl" tillerkänna Hallisk ersättning ex gratia med 500 000 kr.

För närvarande pågår en tvistemålprocess vid Stockholms tingsrätt där Evald Hallisk yrkat skadestånd om ca 5 miljoner kr av staten. Justitiekanslern företräder staten som svarande i målet och har samma inställning som kommer till uttryck i regeringens beslut den 28 januari 1993.

I sitt brev till Ingvar Carlsson säger Carl Bildt att den verksamhet som Hallisk var en del av förnekades av Sveriges regering den tid som var aktuell. Han framhåller att den noteväxling som förekom mellan Sverige och Sovjetunionen i detta ärende är officiellt känd. Enligt Carl Bildt har det för regeringen varit en självklarhet att dels så långt möjligt ställa rätt för de individer som kom att drabbas och dels att så långt möjligt offentligt redovisa detta. Några hemliga uppgifter i detta ärende har enligt Carl Bildt inte avhandlats med företrädare för Ryssland. Bildt anser för sin del att hyckleri om vår historia bör undvikas och att vårt ansvar är att visa största möjliga öppenhet om vår historia under det kalla kriget.

Därefter har Ingvar Carlsson i ett brev till Carl Bildt krävt att få veta vilka uppgifter Carl Bildt lämnat till den ryska regeringen, när detta ägde rum och i vilket sammanhang dessa uppgifter lämnades ut.

Som svar har Carl Bildt endast hänvisat till noteväxlingen med Sovjetunionen, publicerad 1958 av Utrikesdepartementet, och till regeringsbeslutet den 25 mars 1993 om ersättningen till Evald Hallisk. I svaret uppger Carl Bildt att inga hemliga uppgifter om Halliskärendet har avhandlats med företrädare för den ryska regeringen.

Något svar på sina personliga frågor har Ingvar Carlsson inte fått av Carl Bildt.

Konstitutionsutskottets granskning

Mot bakgrund av vad som förekommit anser vi att konstitutionsutskottet bör granska statsminister Carl Bildts agerande.

Om statsministern har lämnat ut uppgifter som rör frågor av det slag som berördes i noteväxlingen på 1950-talet, måste klarläggas vilka uppgifter som har lämnats ut, när och i vilket sammanhang de har lämnats ut samt till vem uppgifterna har lämnats ut.

Först när detta har klarlagts kan en bedömning göras i sekretessfrågan.

1994/95:KU30
Bilaga A 10.1

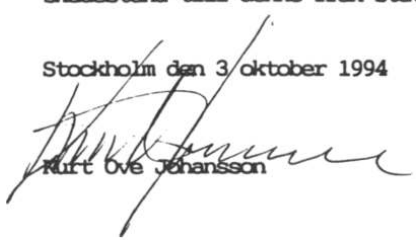
Om uppgifter har lämnats ut, måste det också klarläggas om regeringen informerades. Vidare måste klarläggas om frågan om utlämnande av uppgifterna varit föremål för särskild beredning inom Statsrådsberedningen, Utrikesdepartementet, Försvarsdepartementet eller i någon annan del av regeringskansliet.

Av vikt är också att få veta om frågan om utlämnande av uppgifterna varit föremål för partiledaröverläggningar och om frågan behandlats i Utrikesnämnden.

Vid internationella kontakter av den nu aktuella arten brukar sammanträdesanteckningar göras. De anteckningar som förts vid statsministerns samtal av sådan natur och som gäller de nu aktuella uppgifterna bör naturligtvis också granskas av konstitutionsutskottet.

Konstitutionsutskottets granskning bör också omfatta lämpligheten av statsministerns och hans statssekreterares uttalanden om Evald Hallisk under pågående rättegång om skadestånd till denne från staten.

Stockholm den 3 oktober 1994

Kurt Ove Johansson